

KÖZÖSSÉGI ALAPÍTVÁNYOKⁱ

Bevezetés

A hazai nonprofit közéletben időről időre felbukkan a közösségi alapítványok neve, majd ismét eltűnik anélkül, hogy a hazai civilek komolyabban foglalkoznának vele. Így történt ez legutóbb is, amikor a Nemzeti Civil Alap (NCA) körüli koncepcionális vitákban Bullain Nilda, Nizák Péter és Sátor Balázs (2003) egyik javaslata úgy hangzott, hogy az „NCA egyik felállítandó kollégiuma foglalkozzék a magyarországi független források, úgymint a vállalati és egyéni adományozás, a közösségi alapítványok és a magánalapítványok megerősítésének kérdéseivel”. Felvetésük közösségi alapítványokra vonatkozó részével, tudomásom szerint, érdemben senki sem foglalkozottⁱⁱ. Pedig 1994-es kelet-európai megjelenésük óta a közösségi alapítványok egyre nagyobb és fontosabb szerepet töltenek be azon országok civil szektoraiban, ahol meghonosodtak. Ezeknek az országoknak a száma folyamatosan növekszik: a Worldwide Initiatives for Grantmaker Support (WINGS) 2005-ös jelentése szerint hét országban (Cseh Köztársaság, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Oroszország és Szlovákia) több mint 50 közösségi alapítvány működik és további négy államban (Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Horvátország és Ukrajna) folynak az előkészületek közösségi alapítványok felállítására (Sacks 2005).

Egy kis túlzással úgy is fogalmazhatnánk, hogy egy olyan (siker)történetről van szó, ami elkerülte hazánkat. Igaz, hogy itthon is voltak próbálkozások a közösségi alapítványok elterjesztésére valamint a tágabban értelmezett közösségi filantrópia fejlesztésére, ezek mégsem eredményeztek komoly sikereket. Ez azért is sajnálatos, mert a hazai kezdeményezések (is) abból a meggyőződésből indultak ki, hogy a közösségi alapítványok és a közösségi filantrópia fejlesztése hasznos lenne a hazai civil szektornak.

Jómagam osztom azok véleményét, akik úgy látják, hogy a visegrádi országokban a közösségi alapítványok hasznos szerepet töltenek be. A civil szektor a közösségi alapítványok meghonosításával és fejlesztésével megfelelő választ adott a központi finanszírozás hiányosságaira és a civil kezdeményezések közpénzekről független(ebb) pénzügyi támogatására. Legalább ennyire fontos, hogy a közösségi alapítványok a helyi közösség- és szektorfejlesztés egyik motorjává váltak.

Tapasztalataim szerint a civil szektor Magyarországon is a visegrádi országokhoz hasonló problémákkal küszködik az 1990-es évek vége óta. Meggyőződésem, hogy ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy hazánkban is a közösségi alapítványok elterjesztése lenne a hatékony megoldás a problémákra. Ugyanakkor az elmúlt évek számomra azt jelzik, hogy valamilyen válasszal elő kell rukkolnia a civil szektornak, ha biztosítani szeretné a helyi közösségek és a civil szervezetek nagyobb (pénzügyi) függetlenségét a központi (Budapesten eldöntött), főleg állami forrásoktól, illetve a helyben elosztott önkormányzati pénzekről.

Ebből eredően azt a célt tűztem ki magam elé, hogy a külföldi és a hazai erőfeszítések bemutatásával járulok hozzá azon országos szervezetek és helyi közösségek erőfeszítéseéhez, akik a fenti kérdésben szeretnének előrelépni.

1999 és 2004 között közelről figyelhettem a visegrádi országokban működő közösségi alapítványok fejlődését és lehetőségem volt számos amerikai, angol és ukrán közösségi alapítvány munkájával is megismerkednem. Ezekre a tapasztalatokra alapozva próbáltam egy alapfokú, de viszonylag naprakész nemzetközi körképet adniⁱⁱⁱ.

A második részben négy olyan hazai kezdeményezést mutatok be, amik a közösségi alapítványok meghonosítását illetve a közösségi filantrópia tudatos fejlesztését tűzték ki célul. Négy beszélgetést összefoglalva azt szeretném körüljárni, hogy mi készítette cselekvésre a szervezeteket és milyen eredményei voltak az egyes kezdeményezéseknek. Beszélgetőpartnereim arra is kitértek,

hogy milyen tapasztalatokkal gazdagodtak, hogyan látták akkor és hogyan látják most ezirányú erőfeszítéseiket. Nem utolsósorban pedig megosztották velem gondolataikat arról, hogy mi akadályozta (akadályozza) a közösségi alapítványok megjelenését és a közösségi filantrópia tudatos fejlesztését Magyarországon^{iv}.

NEMZETKÖZI KÖRKÉP

Mi is az a közösségi alapítvány?

A WINGS (Sacks 2005) jelentése szerint 2004-ben öt kontinens 46 országában 1 175 közösségi alapítvány működött. Természetesen nincs két teljesen egyforma közösségi alapítvány egy országon belül (ahogy nincs két egyforma civil szervezet sem), a különböző kontinenseken létrejött közösségi alapítványok pedig igen-igen eltérőek. Ennek ellenére, a közösségi alapítványok közötti határokon és kontinenseken átnyúló egyre erősödő együttműködés egyik eredményeképpen, többé-kevésbé kikristályosodtak a közösségi alapítványok legfontosabb ismérvei. Tehát a közösségi alapítvány

- olyan bejegyzett nonprofit szervezet, amely egy meghatározott földrajzi helyen (kerület, város, kistérség, megye stb.) élők egész közösségét szolgálja. Ezért a legtöbb közösségi alapítvány küldetése úgy fogalmaz, hogy az adott közösség életminőségét kívánja javítani.
- kuratóriumában (és egyéb testületeiben, ha vannak) az adott közösség minden fontosabb szegmense és szereplője képviselteti magát.
- jól tájékozott a közösség helyzetét, ügyeit, problémáit és a problémák lehetséges megoldásait illetően. Ezt a folyamatos szükségletfelméréseknek, a kuratóriumában (és testületeiben, ha vannak) ülő különböző emberek sokrétű tudásának, tapasztalatainak és véleményének, valamint a közösség különböző intézményeivel fenntartott kapcsolatainak köszönheti.
- független szervezet, azaz semmilyen más szervezetnek (önkormányzat, vállalat stb.) vagy egyénnek nincs rá meghatározó befolyása.

- tevékenysége három fő területet ölel fel: **adománygyűjtés, adományosztás és a közösségépítés.**
 - Az adománygyűjtésen keresztül a közösségi alapítvány olyan szolgáltatást nyújt a területén működő (élő) különböző adományozóknak (önkormányzatok, vállalatok, egyének), hogy **az adományozók elképzelései a lehető legteljesebb mértékben valósuljanak meg**, az adományosztás a lehető legmagasabb szakmai színvonalon történjen és az adományok a közösség lehető legnagyobb hasznát szolgálják. A közösségi alapítvány nem csak adományokra és működésére gyűjt adományt, hanem alaptőkéjére is, hogy biztosítsa a közösségi programok támogatását a jövőben is. Kelet-Európában jellemző, hogy a közösségi alapítványok fontos szerepet játszanak az adott közösségen kívüli (elsősorban nemzetközi, központi kormányzati és országos alapítványi) források megszerzésében és a közösség javára fordításában.
 - Az adományosztó programok az adott közösség igényeihez igazodnak és ezért nagyon széles spektrumot ölelhetnek fel. Kelet-Európában a legjellemzőbbek a kulturális, oktatási, egészségügyi, ifjúsági, hagyományörző, környezetvédelmi, közösségfejlesztő és civil szektort fejlesztő programok. Ennek megfelelően a támogatottak skálája is nagyon széles: a civil szervezeteken túl támogatnak egyéneket, be nem jegyzett kisközösségeket és egyéb nem profit orientált intézményeket (pl. óvodákat, iskolákat, múzeumokat stb.).
 - Széles körű tevékenysége és kapcsolatai lehetővé teszik, hogy a közösségi alapítvány felhívja a figyelmet a közösség fontos ügyeire, megoldandó problémáira, összehozza az érintett vagy a megoldásban érdekelt feleket, facilitálja a közös gondolkodást és saját eszközeivel és erőforrásaival részt vegyen az adott ügy megoldásában.
- átlátható és elszámoltatható módon, az adott ország törvényeinek megfelelően működik. Különösen fontos, hogy a törvényi kötelezettségeken túl mindent megtegyen, hogy a közösség előtt elszámoltatható legyen^v.

Ezeket a követelményeket minden közösségi alapítvány a saját országára és közösségére jellemző gazdasági, társadalmi, kulturális helyzetnek megfelelően ülteti át a gyakorlatba. Számos esetben az egyes országokban működő közösségi alapítványok további követelményeket támasztanak magukkal szemben. Talán a közösségi alapítványok gyors elterjedésének egyik titka, hogy nagyon rugalmasan alkalmazhatók különböző helyzetben lévő közösségek igényeihez. (Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy sok esetben hívnak olyan civil szervezetet közösségi alapítványnak, amely a fent említett követelmények egyikét vagy másikat kielégíti. Ezért mind többen hangsúlyozzák, hogy a követelmények mindegyikét egyszerre kell kielégíteni, hogy egy szervezet tényleg közösségi alapítványként működjön.)

Közösségi alapítványok a visegrádi országokban

A visegrádi országokban az első közösségi alapítványt Besztercebányán alapították 1994-ben^{vi}. Az elmúlt 11 évben több mint 30 közösségi alapítvány kezdte meg működését Csehországban, Lengyelországban és Szlovákiában. Tehát a Kelet-Európában működő közösségi alapítványok több mint fele a Magyarországhoz nagyon hasonló társadalmi, gazdasági és politikai viszonyokkal rendelkező országokban jött létre.

Közösségi alapítványok a számok tükrében^{vii}

Csehország

Csehországban az eddigi egyetlen közösségi alapítványt 1997-ben alapították az észak-csehországi Usti nad Labem városában^{viii}. Az alapítvány a Labe Eurorégió Csehországra eső területén működik, ahol mintegy 500 ezer ember lakik (az ország lakosságának 5 százaléka). Az alapítványnak 4 főállású munkatársa van. Az alapítvány 2004-es gazdálkodásának főbb adatait az 1. és 2. táblázatok tartalmazzák.

Forrás	Összeg (mFt)	Az összbevétel %-ban
--------	--------------	----------------------

Helyi vállalatok	7.1	21
Helyi magánszemélyek	1.4	5
Tőkejövedelem ^{ix}	6.8	20
Országos és nemzetközi intézmények	16.0	47
Egyéb bevételek	2.6	7
Összesen	33.9	100

1. táblázat. A Labe Eurorégió Közösségi Alapítványának bevételei 2004-ben.

Kiadási csoport	Összeg (mFt)	Az összkiadás %-ban
Adományok	12.6	39
Programok	11.2	34
Működési költségek	8.6	27
Összesen	32.4	100

2. táblázat. A Labe Eurorégió Közösségi Alapítványának kiadásai 2004-ben

Az alapítvány alaptőkéjének nagysága 2004 végén körülbelül 360 mFt volt.

Az alapítvány sikere működésének köszönhetően 2005-ben több országos szervezet, a a közösségi alapítvánnyal közösen, nagyszabású programot indított újabb közösségi alapítványok létrehozására.

Lengyelország^x

Lengyelországban 2004 végén 20 közösségi alapítványt tartottak nyilván. Ezek mintegy 3,5 millió embert értek el programjaikkal vagyis az ország összlakosságának közel 10 százalékát. A lengyel közösségi alapítványok 2004-es gazdálkodásának főbb adatait a 3. és 4. táblázatok tartalmazzák.

Forrás	Összeg (mFt)	Az összbevétel %-ban
Helyi önkormányzat	0.980	9
Helyi vállalatok és egyéb jogi személyek	1.275	12
Magánszemélyek	0.680	6
Tőkejövedelem	0.744	7
Országos források	6.268	59
Nemzetközi források	0.718	7

Összesen	10.665	100
----------	--------	-----

3. táblázat. Lengyel közösségi alapítványok átlagos bevételei 2004-ben (14 közösségi alapítvány adatai alapján)

Kiadási csoport	Összeg (mFt)	Az összkiadás %-ban
Adományok	1.588	17
Ösztöndíjak	1.966	21
Programok	4.020	44
Működési költségek	1.688	18
Összesen	9.262	100

4. táblázat. Lengyel közösségi alapítványok átlagos kiadásai 2004-ben (14 közösségi alapítvány adatai alapján)

Az alaptőke átlagos nagysága 10.4 mFt volt.

A lengyel közösségi alapítványok, a szomszédos országokban működő társaikhoz képest, bevételeik kimagaslóan magas százalékát szerzik országos forrásokból. Ennek egyik oka az lehet, hogy a közösségi alapítványok nagy összegű támogatást kapnak olyan országos alapítványoktól (pl. a Bátor István Alapítvány és a Lengyel-Amerikai Szabadság Alapítvány^{xi}), amik szeretnének helyi programokat támogatni, de Varsóból, az ország nagysága miatt, ezt hatékonyabban tudják megtenni a közösségi alapítványok bevonásával. Másik oka pedig talán az, hogy a lengyel közösségi alapítványok jelentős része az ország olyan, szegényebb területein működik, ahol nincsenek gazdag(abb) nagyvárosok, a munkanélküliség eléri a 25-35 %-ot, így a helyi erőforrások megszerzése különösen nehéz feladat.

Szlovákia^{xii}

1994 és 2004 között, a besztercebányai közösségi alapítvánnyal együtt, 11 közösségi alapítvány kezdte meg működését Szlovákiában. Az általuk elért közösségek nagysága változó: a legnagyobb számú a pozsonyi (490 ezer), a legkisebb a velky sarisy (4 ezer), a 11 alapítvány összesen több mint 1 400 000 embert ér el, Szlovákia lakosságának 25 %-át. A szlovákia közösségi alapítványok egyes legfontosabb adatait az 5. táblázat mutatja be.

Éves költségvetés	13.2 mFt
Kiosztott adományok összege	7 mFt
Kiosztott adományok száma	50 db
Egy adomány nagysága	140 eFt
Alaptőke nagysága	31.4 mFt
Munkatársak száma	2 fő

5. táblázat. Szlovák közösségi alapítványok egyes adatainak átlaga 2004-ben (10 közösségi alapítvány adatai alapján)

Akárcsak Csehországban, a szlovák közösségi alapítványok bevételeinek több mint a fele saját közösségeikből származott. A helyi forrásokból származó bevételek struktúráját a 6. táblázat tartalmazza.

Forrás	Összeg (mFt)	Helyi összbevétel %-ban
Közpénzek (önkormányzat, vállalati és magánszemélyek 2 %-a)	1.32	20
Vállalati és magánadományok	4.42	66
Saját bevétel (szolgáltatások, tőkejövedelem stb.)	0.92	14
Összesen	6.66	100

6. táblázat. A szlovák közösségi alapítványok helyi forrásokból származó átlagos bevételei 2003-ban (10 közösségi alapítvány adatai alapján)

És amit a számok nem tudnak bemutatni - a pozitív oldal

Csehország

- A közösségi alapítvány kezdeményezője volt számos olyan szervezetnek, amely a város és a régió fejlesztését tűzte ki célul. Így 1998-ban alapítója volt a regionális fejlesztési ügynökségnek, amely komplex fejlesztési programokat valósít meg országos és EU-s forrásokból. 2004-ben tagja lett a városi befektetési csoportnak, amely új befektetések ösztönzését célozza Usti nad Labemben. A közösségi alapítvány feladata az új befektetők segítése közösségi programjaik megvalósításában.

- A közösségi alapítvány, az adományokon túl képzésekkel, tanácsadással, tapasztalatcserékkel is segítette a helyi civil szervezeteket. Valószínűleg ez is hozzájárult ahhoz, hogy az egy lakosra jutó országos adományok megszerzésében az Usti nad Labem-i civil szervezetek az elsők között vannak Csehországban.

Lengyelország

- A közösségi alapítványok egy új mozgalom alapjait fektették le, amely a helyi erőforrások mobilizálásával kíván elindítani és fenntartani helyi szintű változásokat. Ezt a társadalmi tőkét az Akadémia és a helyi partnerek együttműködése építi (Milosheva – Lewenstein 2000).
- A helyi filantrópia nem elsősorban pénzszerzés, hanem annak a meggyőződésnek az erősítése az emberekben, hogy van befolyásuk a társadalmi változásokra. Az adomány nem csak pénzügyi hozzájárulás, hanem annak a kinyilatkoztatása is, hogy az adományozó részt vesz a helyi problémák megoldásában és a helyi civil társadalom építésében (Milosheva – Lewenstein 2000).

Szlovákia

- A közösségi alapítványok erősítették a helyi közösségekben az összetartozás érzését és a civil szervezetek iránti bizalmat. Ezt elsősorban az adománygyűjtés és az adományosztás összekapcsolásával és az átlátható és elszámoltatható működéssel érték el (Forrester – Huptychova 2002).
- Adományaikkal a közösségi alapítványok nagyban hozzájárultak a helyi civil társadalom fejlődéséhez és az állampolgári aktivitás erősödéséhez (Forrester – Huptychova 2002).

És amit a számok nem tudnak bemutatni - a kihívások

Természetesen a közösségi alapítványok gyors fejlődése nem jelentette azt, hogy nem kellett számos problémával és nehézséggel megküzdeni – kezdve azzal, hogy egyáltalán meg lehet-e honosítani a közösségi alapítványi modellt Kelet-Európában. Minden egyes fejlődési szakasznak meg voltak a saját jellegzetes kihívásai, amik visszatekintve sohasem voltak olyan nehezek, mint az éppen aktuális nehézségek. Mivel a visegrádi országok közösségi alapítványai közel egyidősek számos jelenlegi problémájuk is közös. Ezek közül néhány:

- Hogyan alakítsanak ki kölcsönösen előnyös, egymás függetlenségét tiszteletben tartó kapcsolatot a helyi önkormányzattal? A helyi önkormányzat sok közösségi alapítványt támogat pénzzel és egyéb eszközökkel. Sok esetben viszont az elvárható elszámoltathatóságon felüli lojalitást követel meg, ami sérti az alapítvány függetlenségét.
- Hogyan fedezzék a működési költségeiket a közösségi alapítványok? A helyben szerzett források növekedésével párhuzamosan növekszenek a közösségi alapítványok működési költségei is. Ezeket viszont csak nagyon kevés adományozó támogatja, ami a közösségi alapítványok munkájának volumenét és színvonalát veszélyezteti.
- Miként kerüljük el a szétaprózódást? Egy közösségben rengeteg probléma vár megoldásra. A közösségi alapítvány elméletileg mindegyikkel foglalkozhatna, amennyiben azt a közösség óhajtja. A gyakorlatban viszont, figyelembe véve szűkös erőforrásait, a közösségi alapítvány nem foglalkozhat mindennel.

Minek köszönhető a közösségi alapítványok váratlanul gyors térhódítása a visegrádi országokban?

A közösségi alapítványok híveinek egyre növekvő tábora egyenesen arról beszél, hogy a közösségi alapítványok már most alapjában átrajzolták országuk civil szektorát és további fejlődésükhöz, szerepük további növekedéséhez minden körülmény adott. Azt, hogy a közösségi alapítványok tíz év alatt váratlanul

gyorsan fejlődtek a visegrádi országokban még azok sem vonják kétségbe, akik nem feltétlen hívei ezen szervezeti formának.

Véleményem szerint két tényező segítette a közösségi alapítványok gyors fejlődését. Az egyik a kisebb közösségek egyre nagyobb igénye, hogy az őket érintő ügyek intézését a saját kezükbe vegyék, de legalább is hatással legyenek rájuk. A másik pedig az a tudatosság, ahogy a civil szervezetek meghonosították a közösségi alapítványokat Csehországban, Lengyelországban és Szlovákiában.

A rendszerváltás után a közösségek növekvő igénye az önrendelkezésre a visegrádi országokban is egyre nyittabban és erősebben jelentkezett. Ezt a folyamatot, ami többé-kevésbé független a közösségi alapítványoktól, számtalan tanulmány elemezte, így nem foglalkozunk vele. Ugyanakkor fontos látni, hogy miképp vezetett ez a folyamat a közösségi alapítványok megszületéséhez.

Szinte minden civil szervezet felismerte és fontosnak tartotta támogatni és erősíteni a kisebb közösségeket. Ennek köszönhető, hogy számtalan helyi szervezet jött létre, akik a közösség bizonyos ügyeivel foglalkoznak (szociális ellátás, kulturális programok, gazdaságfejlesztés, közösségfejlesztés, környezetvédelem stb.). Ezek fontosságát országos szinten is elismerték és számtalan alapítványi és közpénzekből finanszírozott program született a helyi szervezetek munkájának támogatására. Az országos források sokat segítettek a helyi kezdeményezések megerősödésében és a helyi elképzelések megvalósításában, de számos kérdést nem oldottak meg (illetve még világosabban hoztak felszínre), hiszen a központi finanszírozás

- továbbra is a közösségen kívüli döntésektől tette függővé a helyi ügyek finanszírozását (és megvalósítását)
- nem erősítette a helyi erőforrások kiaknázását olyan célokra, amik a közösség számára fontosak voltak
- nem növelte a helyi közösség felelősségét a különböző megoldandó problémák közötti (véges) források megosztásában (ennek megnyilvánulása

az „erre van most központi pénz, ezt kell csinálni, még akkor is, ha számunkra nem ez a legfontosabb“ mentalitás)

- nem hozott létre olyan szervezeteket (mechanizmusokat), amik hosszú távon biztosíthatták volna az adott közösség növekvő önállóságát a központi forrásokkal szemben.

Többé-kevésbé ezekre a problémákra keresték a megoldást a cseh, lengyel és szlovák civil szektor egyes képviselői az 1990-es évek második felében. Végül arra az elhatározásra jutottak, hogy a közösségi alapítvány mint modell jó megoldás lehet a helyi közösségek fent említett problémáira. A végrehajtás mindhárom országban más és más volt, de megfigyelhetők bizonyos közös elemek. Ezek, véleményem szerint, nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a közösségi alapítványok sikeresen eresztettek gyökeret és azóta is töretlenül fejlődnek visegrádi szomszédainkban. A közös elemek a következők voltak:

- A közösségi alapítvány híveinek sikerült számos fontos szervezetet megnyerniük az ügynek, s konszenzus alakult ki a közösségi alapítványok lehetséges pozitív szerepét illetően. Mielőtt elkezdődött volna a közösségi alapítványok megalapítása számos országos konferencia, szűkebb körű megbeszélések, külföldi tanulmányútak és külföldi szakértők látogatásai segítettek az érdeklődőket abban, hogy pontosan megismerhessék a közösségi alapítványi modellt, közös véleményt alakíthassanak ki a közösségi alapítványok lehetséges szerepéről az országukban és a meghonosításhoz szükséges konkrét lépésekről. (Természetesen nem sikerült mindenkit meggyőzni, de nagyon kevesen voltak azok, akik nyíltan, komoly és megalapozott ellenérvekkel léptek volna fel a közösségi alapítványok létrehozása ellen.)
- Mind Lengyelországban, mind Szlovákiában szükségletfelmérést végeztek, amelynek több célja volt: a) meghatározni azokat a társadalmi, gazdasági és a helyi közélethez kapcsolható követelményeket, amik fontosak a közösségi alapítvány sikeres működéséhez, b) megtalálni azokat a konkrét közösségeket, ahol megvoltak a szükséges feltételek, és c) tovább finomítani

az országos civil vezetők közötti konszenzust, hogy mi legyen a közösségi alapítványok szerepe az adott országban és miképp kezdjék el az alapítványok létrehozását.

- Kialakultak és színre léptek azok a közösségek, ahol megvoltak a feltételek és a bátorság a közösségi alapítványok megalapításához. A feltételeknél a legfontosabb az volt, hogy legyen az embereknek egy olyan csoportja, akik lehetőleg mindhárom szektort képviselték és hajlandók voltak tevékenyen részt venni az alapítvány felállításában és működtetésében. Más szavakkal fogalmazva: fontosabb volt az adott közösség ereje és képessége az összefogásra, mint a közösség gazdasági potenciálja. Ezzel együtt megfigyelhető, hogy a gazdagabb területeken alapított közösségi alapítványok (pl. a pozsonyi^{xiii}) gazdasági mutatói sokkal gyorsabb fejlődést mutatnak, mint a szegényebb vidékeken létrejött szervezetek (pl. a lengyelországi Biłgorajban^{xiv}) – de a pénzügyi mutatók sokszor nem fejezik ki azt a pozitív hatást, amit egy közösségi alapítvány kifejt!
- Kialakultak/kiválasztódtak azok a szervezetek, akik a közösségi alapítványok létrehozását és támogatását végezték^{xv}. Minden esetben egy meglévő szervezet (általában azok, akik a közösségi alapítványok ötletét felvetették az adott országban) indított külön programot a közösségi alapítványok fejlesztésére, s a támogatásoknak számtalan formája volt^{xvi}. Ezen szervezetek támogatásának kiváló minősége kulcsfontosságúnak bizonyult a közösségi alapítványok sikeres elindításában. Külön kiemelnéd tartom, hogy a támogató szervezetek idestova 8-10 éve megszakítás nélkül támogatják a közösségi alapítványokat, támogatási stratégiájukat több esetben változtatták meg, hogy a szükségletekhez és az egyre fejlettebb közösségi alapítványok szükségleteihez igazítsák.
- A közösségi alapítványok, elsősorban a támogató szervezeteken keresztül, sikeresen kapcsolódtak be azokba a nemzetközi programokba, amelyek a közösségi alapítványok fejlődését szolgálják világszerte^{xvii}. Ezek a programok lehetőséget adtak az első lépéseiket megtévő közösségi alapítványoknak, hogy másoktól tanuljanak, megoszthassák sikereiket és közösen keressenek megoldásokat problémáikra. Végül, de nem utolsó

sorban a nemzetközi együttműködés lelkerőt adott a mindennapos nehéz munkához és lehetőséget, hogy közösségeiket egy világméretű mozgalom résztvevőivé tegyék.

Fontosnak tartom ismét hangsúlyozni, hogy a közösségi alapítványok létrejöttét az országok civil vezetői határozták el mindenféle előzetes állami támogatás vagy kedvező törvényi szabályozás nélkül. Amennyiben ilyen volt, az csak később történt. (Az igazsághoz hozzátartozik, hogy az 1990-es évek végén számos nagy külföldi alapítvány „bátorította” a döntést komoly pénzek és egyéb támogatás ígéretével, de a döntést az alapítványok létrehozásáról minden esetben az adott ország civil szervezetei hozták.)

Kettő a gyakran felmerülő kérdések közül

Meg lehet-e „honosítani” egy alapjában véve amerikai modellt Kelet-Európában?

Az elmúlt évek igenlő választ adtak erre a kérdésre. Ugyanakkor fontos azt látni, hogy a közösségi alapítvány elég rugalmas modell ahhoz, hogy minden ország és közösség a maga igényeire szabhassa. Ebben a „testhez igazításban” a támogató szervezetek és a visegrádi közösségi alapítványok óriási és egyedülálló munkát végeztek. Mára világossá váltak azok a jegyek, amik megkülönböztetik a visegrádi országokban működő közösségi alapítványokat amerikai partnereiktől. Véleményem szerint ezek a következők:

- Az amerikai közösségi alapítványokat elsősorban olyan gazdag emberek impulzusára alapították, akik adományozásukhoz közvetítő szervezetet igényeltek. A visegrádi országokban általában a civil szervezetek vagy a civil szektorban dolgozó emberek kezdeményezték a közösségi alapítványok megalapítását. Ebből három további különbség is következik:
- Az amerikai közösségi alapítványok legfontosabb célcsoportja a potenciális támogatók (vagyis a közösségi alapítvány finanszírozói), míg a visegrádi

országokban a helyi civil szervezetek, állampolgári csoportok és mindazok, akiknek a tevékenységét a közösségi alapítvány támogatja.

- Az amerikai közösségi alapítványok legfontosabb tevékenysége a támogatásszerzés és a támogatóknak nyújtandó szolgáltatások folyamatos bővítése és fejlesztése, míg a visegrádi országokban legfontosabbnak az adott közösségben támogatást és segítséget igénylők leghatékonyabb támogatása.
- Ezek következtében az amerikai alapítványok egyik legnagyobb kihívása az, hogy miképp érhetik el programjaikkal a szegényebb, hátrányos helyzetű rétegeket, azokat, akiknek ténylegesen szükségük van a támogatásra. A visegrádi országokban működő közösségi alapítványoknak a legnagyobb kihívása viszont éppen a gazdag, a bőkezű adományozást maguknak megengedhető emberek (és vállalatok) bevonása a közösség problémáinak megoldásába.
- Az amerikai közösségi alapítványok szinte kizárólag csak a földrajzi hatósugarukban fellelhető (anyagi) erőforrásokra támaszkodnak, míg a visegrádi országokban a közösségi alapítványok a helyi erőforrások kiaknázásán túl fontos szerepet játszanak külső (országos, nemzetközi) források közösségi célokra való megszerzésében is.
- Az amerikai alapítványok legszembetűnőbb sikere a hihetetlenül magas összegek „megszerzésében” és közösségi célokra fordításában mutatkozik, míg a visegrádi országokban a helyi közösség aktivizálása, önön fejlesztő erejébe vetett hitének megerősítése tekinthető fő eredménynek.

A nemzetközi együttműködés egyik további eredménye, hogy ezek a különbségek tudatosultak és elfogadottá váltak. Így mindkét fél a másik tapasztalatainak és eredményeinek figyelembevételével fejlesztheti munkáját. A visegrádi országokban működő közösségi alapítványok tapasztalatai és eredményei komoly elismerésben részesültek a tengerentúlon és számos amerikai közösségi alapítvány próbálja őket beépíteni a munkájába.

Úgy tűnik, hogy a Kelet-Európában most és a jövőben induló közösségi alapítványok előtt már nem az amerikai modell meghonosíthatósága a kérdés, hanem az, hogy mennyiben tudják hasznosítani a cseh, lengyel és szlovák tapasztalatokat.

Versenyhelyzet alakul-e ki a közösségi alapítvány és a helyi civil szervezetek között a megszerezhető forrásokért?

Természetesen ez a helyzet előfordulhat és elő is fordul, de nem törvényszerűen. A versenyhelyzet elkerülésében a közösségi alapítvány megfelelő támogatásszerzési politikájának óriási szerepe van. A közösségi alapítványnak csak olyan támogatótól illő támogatást elfogadnia, aki szeretne támogatást adni, de nem tudja, hogy milyen területet támogasson (pl. hogy környezetvédelmi vagy éppen szociális területen van nagyobb szükség a támogatására), nem tudja, hogy milyen szervezetet támogasson (melyek azok a szervezetek, akik pontosan azt csinálják, amit a támogató szeretne, melyek a megbízható és eredményesen dolgozó szervezetek stb.) vagy éppen oly módon szeretné a támogatást nyújtani, amit önmaga nem tud megtenni (pl. több kulturális szervezetet szeretne támogatni, de nincs kapacitása egy pályázati rendszer lebonyolításához stb.).

A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a közösségi alapítvány, ha jól működik, olyan (mind a közösségen belüli, mind a közösségen kívüli) plussz forrásokat tud megszerezni, amik más helyi civil szervezetnek egyébként elérhetetlenek lennének. Ez annak köszönhető, hogy a közösségi alapítvány egyik legfontosabb feladata a támogatásszerzés, s ennek megfelelően alakítja ki szervezeti kulturáját és működését (tehát munkájának legalább egy harmada a potencióális adományozók felkutatására irányul), míg egy „átlagos” civil szervezet sokkal több erőforrást fordít programjainak megvalósítására és a támogatásszerzés csak egy kis része a munkájának.

HAZAI KEZDEMÉNYEZÉSEK

Civil Egyesületek és Társaskörök Alapítvány - Közösségfejlesztők Egyesülete

Magyarországon a Civil Egyesületek és Társaskörök Alapítvány (CET) foglalkozott először a közösségi alapítványokkal. Az Ökotáj 1995/10. számában Szabon János, a CET vezetőjének tollából jelent meg az első írások egyike a közösségi alapítványokról (Szabon 1995). A szerző amellett érvel, hogy a magyar társadalom civil szerveződéseinek segítéséhez, a széles körű helyi társadalmi részvétel támogatásához és a szektorok közötti bizalom erősítéséhez, többek között, közösségi alapítványok létrehozására van szükség. A cikket a közösségi alapítványokról tartott előadások és civil vezetőkkel szervezett beszélgetések valamint két további írás követte 1997 elején a Parolában. Az egyikben Susan Feurt (Feurt 1997), a Mott Alapítvány munkatársa mutatja be a közösségi alapítványokat és kelet-európai meghonosításuk lehetőségeit, a másikban Szabon János (Péterfi 1997) mondja el a közösségi alapítványok külföldi létrehozásával és működésével kapcsolatban szerzett tapasztalatait. A CET tevékenysége 1997 eleje után lényegesen csökkent – ennek egyik lehetséges oka, hogy a helyi (közösségi) filantrópia megerősítésével és a közösségi alapítványok létrehozásával kapcsolatos tervezési munkálatokra a Mott Alapítványtól kapott több mint 20 000 dolláros támogatás 1996 végén lejárt.

A Közösségfejlesztők Egyesülete (KÖFE) saját kapcsolataival és cikkek közreadásával segítette a CET munkáját. Hivatalos, írásos-szerződéses együttműködés nem volt a két szervezet között, de a KÖFE felkarolta a CET kezdeményezését, mert a közösségi alapítvány jó eszköznek tűnt a társadalmi felelősségvállalás és a települési identitás fejlesztésére.

Annak ellenére, hogy a CET erőfeszítéseit követően nem jöttek létre közösségi alapítványok Magyarországon, Péterfi Ferenc és Kovács Edit, a KÖFE munkatársai, úgy emlékeznek, hogy számos budapesti és vidéki civil szervezet találta érdekesnek a közösségi alapítvány koncepcióját. Egy olyan szervezeti formát láttak benne, amely hasznos lehet a közösségi erőforrások kiaknázásához és csökkentheti a közösségek túlzott „kívülre figyelését”, azaz erősítheti a közösségi cselekvés önállóságát. Habár az elmúlt években a KÖFE nem követte

figyelemmel a közösségi alapítványok iránt érdeklődők tevékenységét, úgy gondolják, hogy a modell számos elemét ültették át a gyakorlatba különböző civil szervezetek.

Péterfi és Kovács szerint a közösségi alapítványok hazai meghonosításának sikertelensége több okra vezethető vissza. Hiányzott (és továbbra is hiányzik) a közösségi alapítványok megteremtését és fejlődését elősegítő jogi környezet – itt mindenekelőtt az alaptőkegyűjtés pénzügyi és jogi eszközökkel történő bátorítására gondolnak. Továbbá nem sikerült a közösségi alapítványi modellt a magyar társadalmi, gazdasági helyzetnek, az itthoni kulturális hagyományoknak megfelelően átalakítani. Jól illusztrálja a helyzetet, hogy az 1990-es évektől elterjedt helyi erőforrások kiaknázására irányuló (főleg külföldről átvett) adományszerzési technikákat nem sikerült az adott közösségekben meglévő hagyományokkal összekötni. Végül, de nem utolsó sorban az is közrejátszott, hogy mind a közösségek, mind a velük dolgozó fejlesztő szervezetek gyorsan akartak sikert felmutatni és nem volt türelmük a közösségi alapítványok fejlesztésébe fogni mivel ennek sikeréhez legalább 10 év kell.

A KÖFE közösségfejlesztő munkája során további két jelenséggel találkoztak, amik érdekesek lehetnek a közösségi alapítványok szempontjából. Az egyik a cselekedni kívánó közösségek „magárahagyottsága“, ami ezen közösségek számára könnyen elérhető már bevált megoldások hiányából ered. A KÖFE-nél azt tapasztalják, hogy amikor egy közösség már elhatározta, hogy milyen területet szeretne fejleszteni (pl. a helyi önkéntességet, általánosabb célú felnőttképzési programokat vagy a helyi civil szervezetek együttműködését), a legtöbb esetben nem találnak olyan intézményesült modelleket, amiket átvehetnének és a modelleknek a közösség szükségleteihez igazításához szakmai és morális támogatást kaphatnának. A közösségfejlesztőnek ez komoly dilemmát jelent: vagy elmélyed egy számára új terület kérdéseiben, s annak kifejlesztésére fordítja a helyi közösséggel együtt a figyelmét, vagy a terv megszületése után befejezi az adott közösséggel a munkát, anélkül, hogy „átadhatná“ a stafétabotot egy másik szakembernek. Bármelyiket is választja a közösségfejlesztő, az adott közösség számára a végeredmény majdnem ugyanaz: a kidolgozott elképzelés

megvalósítását szinte a nulláról kezdi hozzáértő intézményes külső segítség nélkül, ami jelentősen megnehezíti a sikerhez vezető utat.

A másik jelenség az önkormányzati finanszírozással kapcsolatos. A legtöbb közösségben a helyi önkormányzat nyújt valamilyen mértékű pénzügyi támogatást a civil kezdeményezéseknek. Az önkormányzattól jövő támogatás általában elég a civil szervezetek legalapvetőbb tevékenységeinek megvalósításához, ugyanakkor ahhoz kevés, hogy komolyabb hosszú távú programokat lehessen rájuk építeni. Ez a helyzet akadályozza ugyan a szervezeteket elképzeléseik megvalósításában, de ahhoz nem elég „rossz”, hogy a helyi civileket olyan tartós, új források létrehozására ösztönözze, amik kiegészíthetnék az önkormányzati pénzeket. Hasonló a helyzet a hőn áhított függetlenséggel is: egyrészt az önkormányzati támogatás zavaros lojalításokat eredményez, másrészt a civil szervezetek ugyan panaszkodnak, hogy az önkormányzat (mint bármely más adományozó) megválogatja, hogy kit s miben támogat, de ez az elégedetlenség nem elég nagy ahhoz, hogy az önkormányzattól független(ebb) pénzforrások megteremtésére indítsa a civileket.

Erőforrás Alapítvány (United Way Magyarország)

A United Way az 1990-es évek elején jelent meg Magyarországon és az évtized végére több, mint 20 helyi szervezetet alapított az ország különböző településein. A helyi szervezeteket a nevükben szereplő United Way fogta össze, mert az egyes szervezetek egymástól nagyon eltérő körülmények között, eltérő kapcsolati rendszerrel és nagyon különböző tevékenységet folytattak (szociális szolgáltatások nyújtása, szociális célú vállalkozások futtatása, kulturális programok szervezése, helyi civil szervezetek fejlődésének támogatása stb.).

1998-ban az Erőforrás Alapítvány^{xviii} (EA) új kuratóriuma úgy döntött, hogy a magyarországi United Way szervezetek munkáját és profilját egységesíti és visszavezeti a szervezet eredeti (az USA-ban megfogalmazott) küldetéséhez, azaz a helyi támogatásszerzésre és a megszerzett támogatások helyi szinten való

elosztására (elsősorban szociális, egészségügyi és ifjúsági programokra)^{xix}. Ehhez a profilváltáshoz az EA pénzügyi támogatást és technikai segítséget is nyújtott azoknak a helyi szervezeteknek, amelyek ezt vállalták^{xx}.

Ezzel a stratégiaváltással az EA a közösségi filantrópia (angolul community philanthropy) támogatásának útjára lépett. Habár a United Way-modell és a közösségi alapítványok között számos különbség van, mindkettő a közösségi filantrópia tágabb kategóriájába tartozik, hiszen mindkét modellnek az a(z egyik) célja, hogy egy adott közösség erőforrásait, azokon belül is elsősorban a pénzügyi forrásokat, kiaknázza és újraelossza a közösségi szükségletek alapján.

Az első két év biztatóan alakult. A helyi szervezeteknek sikerült adományokat gyűjteniük helyi vállalatoktól és azok dolgozóitól. Különösen a tatabányai United Way Vértesséki Alapítvány tűnt ki eredményességével. A helyben gyűjtött támogatásokat az EA kiegészítette országos szinten gyűjtött támogatással, amit a helyi szervezetek továbboszthattak vagy felhasználhattak működési költségeikre. Az EA a többi visegrádi országban már bevált módszerrel ösztönözte a helyi adománygyűjtést: minden helyben megszerzett forinthez további egy forintot adott.

Sajnos a kezdeti sikereket nem tudták megismételni: nem sikerült a kidolgozott központi ösztönzőrendszert fenntartani és továbbfejleszteni. Közben a helyi szervezeteknek is lassan elment a kedve a sok munkát és kitartást igénylő helyi támogatásszerzéstől, amit – legalább is a többi visegrádi ország tapasztalatai alapján – csak hosszú távú külső segítséggel lehet olyan szintre fejleszteni, ami már képes komoly helyi bevételeket felmutatni, s így csökkenteni a szervezet függését a központi forrásoktól. Végül 2004-ben az EA kuratóriuma úgy döntött, hogy a helyi akarat ellenében nem erőlteti tovább a klasszikus UW- típusú működést.

Visszatekintve Ertsey Katalin és Darvas Péter, az EA akkori és mostani igazgatója, úgy látják, hogy nagyon fontos volt a közösségi filantrópia megerősítését célul tűző próbálkozásuk. A helyi United Way szervezetek most is támogatják a helyi civil kezdeményezéseket, de a helyi közösségeknek ennél is fontosabb partnerei és

támogatói lehetnek volna ha az új stratégia bevezetése sikerrel jár. Véleményük szerint sok és értékes erőfeszítés irányul arra, hogy megvalósítható közösségi tervek szülessenek, hogy közösségek erősödjenek közösen megvalósított programokon keresztül. Ezek megvalósításához (a legtöbb esetben) helyben szerzett pénz is kell – aminek biztosítására lényegesen kevesebb figyelmet fordít a magyar civil szektor. Ezt tudta volna nyújtani a United Way-modell – arról nem is beszélve, hogy egy újabb lehetőséget adott volna az állami/önkormányzati, üzleti és civil szektornak a párbeszédre és a közös cselekvésre.

Tanulságokat keresve úgy érzik, hogy számos, olyan körülmény erőfeszítéseik sikere ellen hatott, ami a stratégiaváltás előtti időszakból maradt rájuk. Ilyen volt például az, hogy a helyi szervezeteket úgy alapították meg az 1990-es évek elején, hogy nem tisztázták a United Way-modell lényegét, s így teljesen a helyi alapítókra és szervezetekre bízta, hogy mit és hogyan szeretnek volna csinálni közösségük érdekében. Ebből egyenesen következett, hogy olyan településeken is létrehoztak helyi United Way szervezeteket, ahol vagy a közösségi akarat vagy a gazdasági potenciál (néhány helyen mindkettő) hiányzott ahhoz, hogy a helyi szervezetek az új követelményeknek (azaz a helyi támogatásszerzésnek és elosztásnak) eleget tudjanak tenni. Így nem csoda, hogy a központi stratégiaváltás után néhány szervezet inkább folytatta eredeti jól bevált tevékenységét és kivált a United Way hálózatából. Azok, akik belevágtak az új stratégia megvalósításába, a kezdet után nem bírták tartani a lendületet és feladták.

További nehézséget jelentett, hogy az EA nem talált olyan támogatókat, akik hajlandóak lettek volna az új stratégiát finanszírozni. Annak ellenére, hogy a többi három visegrádi országban mind külföldi adományozók (Ford Alapítvány, Mott Alapítvány, Trust for Civil Society, USAID), mind helyi alapítványok (elsősorban a cseh, lengyel és szlovák Soros alapítványok) komoly összegekkel éveken keresztül támogatták a közösségi filantrópia fejlesztését (azon belül is elsősorban a közösségi alapítványok alapítását), az EA-nak, a Mott Alapítványon kívül, nem sikerült ezektől az alapítványoktól támogatást szereznie.

Ennek egyik oka az volt, vélik az EA-nál, hogy a visegrádi országokban azok az amerikai adományozók jelentek meg, akik inkább a közösségi alapítványi formát kedvelték. Így nemcsak nehezebb volt őket meggyőzni a United Way-modell magyarországi hasznosságáról, de a közösségi alapítványok körül rohamléptékben kiépülő nemzetközi programokba sem tudott az EA igazán bekapcsolódni, amelyek fontos közvetett támogatást jelentettek volna.

Ezzel párhuzamosan, sajnos, itthon sem sikerült elfogadtatni a kezdeményezésüket. A szektor több befolyásos vezetője kezdetben semleges, majd később inkább ellenérzéssel viseltetett az EA erőfeszítéseiről. Több szolidaritással, a kezdeti eredmények utáni biztatással és elismeréssel valamint a fővároson kívüli fejlesztő munka nagyobb támogatásával talán több sikert könyvelhetett volna el az EA.

A külföldi finanszírozó megtalálásával véglegesen 2002-ben számolt le az EA. Ebben az évben, a Trust for Civil Society kérésére, nyolc budapesti szervezet^{xxi}, köztük az EA, közös stratégiát készített a szektor fejlesztésére. Többszöri megbeszélés után az EA kivált a társaságból, mert a másik hét szervezet nem úgy kívánta belefoglalni a közösségi filantrópia fejlesztését az adományozónak benyújtandó stratégiába, ahogy azt az EA szeretne volna. Az adományozó sem a hét szervezet közösen összeállított, sem az EA külön benyújtott pályázatát nem támogatta.

A történethez hozzátartozik, hogy a 2004-ben új alapokra helyezett működés, melyben az adományozói kultúra fejlesztése, és más közvetett célok is szerepelnek, sikeres, több lábon álló adománygyűjtő és osztó szervezetté tette az országos alapítványt. Bebizonyosodott, hogy ezekre a kiegészítő tevékenységekre nagy szükség van, mert itthon jóval fejletlenebb az adományozás kultúrája, mint azt korábban gondolták.

Civil Társadalom Fejlődéséért Alapítvány

A Civil Társadalom Fejlődéséért Alapítvány (CTF) szerint az ezredforduló éveinek egyik nagy feladata, hogy a hazai civil szektor megtalálja azokat a szervezeteket, amelyek a nyugati támogató szervezetek fontos és eredményes szektorfejlesztő munkáját továbbvihetik. A CTF úgy látta, (s továbbra is úgy látja) hogy az egyik ilyen hazai szervezettípus az adományosztó magánalapítvány lehetne. Ezen szervezetek szakmai és pénzügyi megerősítésének érdekében számos koncepciót nyújtottak be különféle hazai és külföldi forrásokhoz.

A már idézett, az NCA működésével kapcsolatos 2003-ban kelt javaslatukban (Bullain-Nizák-Sátor 2003), többek között, amellett teszik le voksukat, hogy az állam, az NCA-n keresztül, támogassa a magánalapítványok feltőkésítését, az ehhez szükséges jogi háttér kidolgozását, valamint a közösségi alapítvány intézményének létrehozását. Érvelésük szerint a feltőkésített adományosztó magánalapítványok kiemelkedően fontos szerepet játszhatnának a fejlődés új szintje előtt álló magyar nonprofit szektorban. Tehetnék ezt köszönhetően a pártpolitikától és a gyorsan változó társadalmi preferenciáktól való viszonylagos függetlenségüknek, hosszú távon biztosított pénzügyi fenntarthatóságuknak, a társadalom sokszínűségét tükröző változatosságuknak és a társadalom szükségleteire válaszoló, a szektor szerves fejlődését szolgáló, rugalmas és magas szakmai színvonalú támogatáspolitikájuknak. A közösségi alapítványokról kevesebb szó esik a dokumentumban, de a szerzők érzékeltetik, hogy ezekkel az ismérvekkel és értékekkel a közösségi alapítványok is rendelkezhetnének. A szerzők a közösségi alapítványok és az adományosztó magánalapítványok közötti lényeges különbséget abban látják, hogy míg a magánalapítvány egy (vagy több) ügyre összpontosít és azok „megoldását” tekinti feladatának, addig a közösségi alapítvány az őt létrehozó közösségre irányítja figyelmét, a közösség fejlesztését tartja legfontosabb feladatának, s ennek megfelelően választja ki (és ha kell, váltogatja) az „ügyeket”.

Sem az NCA-hoz, sem a többi forráshoz eljuttatott javaslataik nem találtak pozitív fogadtatásra és nem indult az adományosztó (az államtól) független szervezeteket támogató átfogó fejlesztési program. Talán ennek is köszönhető, hogy az elmúlt évtizedben fontos szerepet betöltő, főleg külföldi forrásokból támogatott,

adományoztató alapítványok egyre kisebb szerepet játszanak a hazai civil szektor finanszírozásában (is). Ugyanakkor az utóbbi években szép számmal jöttek létre hazai magánvagyonokból alapított támogatásosztó szervezetek és az üzleti szektor is növekvő aktivitást mutat a nonprofit szervezetek pénzügyi támogatásában. A CTF ez utóbbi pozitív trend erősödésére számít.

Bullain Nilda, Nizák Péter és Sátor Balázs, a javaslat szerzői, a közösségi alapítványok hazai megjelenését illetően sokkal szkeptikusabbak. Fenntartva azon állításukat, hogy a közösségi alapítványok pozitív szerepet tölthetnének be Magyarországon, úgy látják, hogy számos folyamat és jelenség ezen szervezettípus térnyerése ellen hat. Ezek közül a legfontosabbak:

- A közösségekben megfigyelhető bizalom- és szolidaritáshiány, valamint a szektor átpolitizáltsága a közös(ségi) cselekvés legitimációját ássa alá és egyéni cselekvésre motíválja az embereket és a civil szervezeteket egyaránt.
- Az egy adott közösség (és terület) gazdaságilag és társadalmilag fenntartható fejlesztésében érdekelt emberek és szervezetek, dolgozzanak is bármelyik szektorban, meglehetősen kiábrándultak a szektorok közötti összefogásból. Különböző okok miatt, de mind a helyi fejlesztésért létrehozott közalapítványok, mind az EU-s fejlesztési alapok körüli munka tapasztalatai azt a tudatot erősítik bennük, hogy az állam által felállított fejlesztési keretek alapvetően rugalmatlanok, sok esetben csak (kötelező) kellékként van szükség „alternatív” elképzelésekre és civil szervezetekre, rengeteg energiát és erőforrást kötnek le, de hatékonyságuk és hasznosságuk sokszor megkérdőjelezhető^{xxii}. Ugyanakkor ezek körül vannak jelentősebb fejlesztési összegek és a bennük való részvételt a pénz nagysága mellett más okok miatt is nehéz visszautasítani. Az államtól független kezdeményezések sokak számára nem vonzóak vagy már nem marad rá erejük.
- Köszönhetően a szektorba áramló növekvő mértékű közpénzeknek, nincs igazán jelentős pénzhiány helyi és megyei szinten. (Ez akkor is igaz, ha számos szervezet küszködik anyagi gondokkal.) Ez inkább a különböző

közpénzeket osztó forrásokhoz való pályázás elsajátítására, mintsem az ezektől független források megteremtésére ösztönzi a civil szervezeteket.

A CTF-javaslat szerzői felvetnek néhány dilemmát, amellyel ők szembesültek. Elsőként a szükség és a cselekvés közötti szakadékot említik: bár viszonylag könnyű belátni a közösségi alapítványok szükségét, ám a helyi közösségek igényét a cselekvésre már korántsem könnyű felkelteni. Másodikként pedig azt, hogy ki álljon a közösségi alapítványokat meghonosító munka élére? A környező országok tapasztalatai alapján a közösségi alapítványi modell elterjedésében nélkülözhetetlen szerepet játszott egy vagy több országos támogató szervezet. Ezek ismerték a modellt, rendelkeztek külföldi kapcsolatokkal és élen jártak a modell bevezetésével és elterjesztésével járó feladatokban. Magyarországon, úgy tűnik, az elmúlt 10 -15 évben azon nagy országos támogató szervezetek, melyek küldetése erre felhatalmazást adhatott volna, nem tekintették prioritásnak a közösségi alapítványok felállítását és fejlesztését.

Mindazonáltal a CTF továbbra is fontosnak tartaná, hogy akár az NCA, akár más adományozó szervezet segítse e modell Magyarországi meghonosítását. Ennek jelentősége nem is elsősorban az újabb pénzforrások bevonása lenne, hanem a közösségi alapítványok missziójában és működésében jelentkező szemlélet elterjedése (elterjesztése). E szemlélet eltér a jelenleg domináns központi és EU-s támogatáson alapuló helyi fejlesztés elveitől. Lényege, hogy a helyi közösség szereplői felelősséget vállalnak azért, hogy saját szükségleteiket, stratégiai prioritásaikat közösen meghatározzák, azok végrehajtására pedig a helyi forrásokat a lehető legjobban kiaknázzák. Így, még abban az esetben is, ha egyébként külső forrásokat is bevonnak, a szükségletmeghatározás és a forrásteremtés is helyből indul, nem a központi prioritásokhoz és előírásokhoz alkalmazkodik. Emellett a folyamat végig egyformán támaszkodik a különböző szereplőkre (önkormányzat, vállalkozások, civil szervezetek, iskolák, egyházi és más intézmények, magánszemélyek stb.), erősítve fontosságukat és a közös célok elérésében vállalt szerepüket. Ezáltal a közösség egyre inkább autonómmá, öntudatosná és önfenntartóvá válik, ami fejlődésére – az ott élő emberekre és a környezetre egyaránt - pozitív hatással lehet.

Ami a gyakorlati megvalósítást illeti, a CTF-javaslat szerzői úgy látják, hogy a közösségi alapítványok elindítása könnyebb lenne, ha már működésük megkezdésekor számottevő alaptőkével rendelkeznének. Az induló alaptőkét két forrásból szerezhetnék meg: helyi emberektől és vállalatoktól vagy az államtól.

Ökotárs Alapítvány

Az Ökotárs Alapítvány a 2005-ben megjelent Civil jövőkép – Átfogó nonprofit jogi reform koncepcióban (Civiltárs Trust Programiroda 2005) minden olyan szektorfejlesztési irányt meg kívánt említeni, amivel szerintük érdemes lenne foglalkozni. Az anyag, a civil és a magán (gazdasági) szektor viszonyának elemzésekor, mellett érvel, hogy „fontos közösségi érdek az adományozó magánalapítványok, közösségi alapítványok létrejöttének és fejlődésének támogatása, hiszen ezek hosszú távon is képesek biztosítani egy-egy terület magánforrásokból történő támogatását”. Túl azon, hogy új források bevonásával az adományozó magánalapítványok és közösségi alapítványok képesek növelni a civil szervezetek állami/önkormányzati forrásoktól való függetlenességét, számos egyéb előnyük is van az állam/önkormányzat által közvetlenül felügyelt/ellenőrzött adományozó programok/szervezetekkel szemben^{xxiii}. Arról nem is beszélve, hogy „vannak (...) olyan civil szervezeti célok, tevékenységek, melyek számára az állami támogatás eleve nem kívánatos – pl. a közösségi összefogás, a jogvédelem, a nyílt érdekérvényesítés (advocacy) vagy a lobbizás területén”.

Foltányi Zsuzsa és Móra Vera, az Ökotárs vezetői, úgy vélik, hogy a közösségi alapítványok (és a hozzájuk hasonló, a helyi forrásokat újraelosztó szervezetek) elvileg megvalósíthatók Magyarországon. Ezen véleményüket a közösségi alapítványi modell ismeretére alapozzák, hiszen az 1990-es évek közepétől intézményi és személyes kapcsolatok révén a szlovák és a lengyel közösségi alapítványok történetét is figyelemmel kísérik. Úgy látják, hogy helyi szinten meg is jelentek olyan szervezetek, némelyiküket az Ökotárs támogatta is, amelyek, az

adott közösség szükségleteiből kiindulva, egyes funkcióikban hasonlítottak a közösségi alapítványokra.

Az elmúlt évek alatt az Ökotárs számos olyan tényezőre is felfigyelt, ami helyi szinten gátolhatta a közösségi alapítványok megjelenését Magyarországon. Három dolgot külön is kiemelnek:

- az 1 % bevezetése óta, tapasztalataik szerint, csökkent az adakozói kedv helyi szinten,
- a civil szervezetek egy kicsit kiábrándultak a másik két szektorral való közös tervezésből és együttműködésből. Ennek legfőbb oka EU-s források megszerzéséhez szükséges szektorok közötti együttműködés kialakítása során szerzett rossz tapasztalatok,
- köszönhetően a civil házak és a teleházak fejlődésének, az elmúlt években helyi szinten inkább a civil szervezeteknek nyújtott szolgáltatások fejlődtek. Ezen pozitív folyamat egyik mellékhatása, hogy kevesebb figyelem jutott a helyi forrásokból biztosítható finanszírozás fejlesztésére.

A közösségi és egyéb helyi magánalapítványok számára előnyös jogi környezet megteremtésén túl az Ökotárs nem tett konkrét lépéseket az ilyen típusú szervezetek létrejöttéért és fejlődéséért. Ennek egyik oka, hogy környezetvédelemmel foglalkozó adományozóként mindig volt olyan fontos ügy, ami jobban az alapítvány profiljába vágott. Ezentúl szakmai és etikai kérdésként is felmerült, hogy közösségen kívüli adományozóként mennyire helyénvaló beleavatkozni helyi folyamatokba közösségen kívülről jövő megoldási javaslattal.

Az Ökotárs a közösségi alapítványok és közösségi filantrópia fejlesztésére tett kezdeményezéseket elvileg támogatásra méltónak tartotta, ugyanakkor a konkrét gyakorlati megvalósításnak voltak olyan részei, amivel nem értettek egyet.

Befejezés helyett

A visegrádi országokban működő közösségi alapítványok és a magyarországi kezdeményezések egyidejű bemutatása jó lehetőséget kínál egy gyors számvetésre. Ha csak azzal záránk le a témát, hogy ott működnek, nálunk pedig nincsenek közösségi alapítványok (mégpedig azért, mert a mi helyzetünk „különleges”), akkor figyelmen kívül hagyjuk, hogy mivel gazdagodtunk és milyen új lehetőségeink teremtdtek az elmúlt tíz év alatt. Én legalább négyet tartok említésre érdemesnek:

- A négy magyar kezdeményezés egy tucatnál is több pozitív szerep betöltésére találta alkalmasnak a közösségi alapítványi modellt Magyarországon. A téma iránt érdeklődők összevethetik a magyar terveket a visegrádi országokban már működő közösségi alapítványok által ténylegesen betöltött szerepekkel, hogy eldönthessék mennyire reálisak múltbeli és jelenlegi hazai elképzelések.
- A tervezés, a megvalósítás és a visszapillantás során számos olyan tapasztalat, gondolat, ötlet merült fel, ami gazdagította a kezdeményező szervezeteket, a velük együttműködő partnereket és a civil szektort általában – tehát hiba lenne teljesen eredménytelennek nevezni a négy hazai kezdeményezést.
- Valószínűsíthető, hogy a közösségi alapítványok és a közösségi filantrópia fejlesztésével foglalkozó helyi szervezetek is bőséges tapasztalatokra tettek szert. Nagyon fontos lenne ezek megismerése is, hogy teljesebb képet alakíthassunk ki a ezen területek lehetséges fejlesztési irányairól.
- A magyar és a másik három országban a közösségi alapítványok létrehozására tett konkrét gyakorlati lépések összehasonlítása jó ötletet adhat azoknak, akik ebben a témában szeretnének országos vagy helyi szinten tenni.

Felhasznált irodalom:

Bullain Nilda – Nizák Péter – Sátor Balázs (2003): A civil szektor fejlesztése állami eszközökkel – a Nemzeti Civil Alap és alternatívái. Forrás:

[www.niok.hu/Eloadasokmeg.htm]

Civiltárs Trust Programiroda (2005): Civil jövőkép – átfogó nonprofit jogi reform koncepció. Forrás: [www.okotars.hu/trust/koncepcio_honlapra_1.DOC]

Feurt, Suzanne L. (1997): Községi alapítványok. Forrás:

[www.adata.hu/_Kozossegi_Adattar/parolaar.nsf]

Forrester, Christine –Huptychova, Alena (2002): Community Philanthropy Programme – Slovakia - Community Foundation Evaluation 2002. Ekopolis Foundation and Center for Philanthropy, 2002.

Gaston, Matt (2006): One campaign for all. Alliance, 11 (1): 52 – 53.

Komunitní Nadace Euroregionu Labe (2005): Výroční zpráva za rok 2004. Forrás:

[www.komunitninadace.cz]

Milosheva, Marianna – Lewenstein, Barbara (2000): Okresowa ocean realizacji strategii na lata 1998-2001 Akademii Rozwoju Filantropii w Polsce. Akademii Rozwoju Filantropii w Polsce, 2000.

Nadacia Ekopolis (2005): Community Foundations. Forrás:

[www.ekopolis.sk/?lang=EN&cat=81b61558caf8eb71e801eaff5c6033ae]

Péterfi Ferenc (1997): Esélyteremtés a helyi cselekvésre – Községi alapítványok Angliában és az Egyesült Államokban. Forrás:

[www.adata.hu/_Kozossegi_Adattar/parolaar.nsf]

Sacks, Eleanor W. (2005): 2005 Community Foundation Global Status Report.

WINGS, Brussels. Forrás: [www.wingsweb.org/information/publications.cfm]

Szabon János (1995) : A civil infrastruktúra fejlesztése. Részletek egy munkaanyagból. Ökotáj, 10. szám. Forrás: [www.okotaj.hu]

ⁱ A jelen anyag eredetileg két részletben jelent meg. Az eredeti írások a [www.korte-program.hu] portálon olvashatók.

ⁱⁱ Igaz, két évvel később, 2005-ben (ismét) „a községi alapítványok létrejöttének és fejlődésének támogatása” mellett érvel az Ökotárs Alapítvány által készített Civil jövőkép – átfogó nonprofit jogi reform koncepció (Civiltárs Trust Programiroda 2005).

ⁱⁱⁱ A nemzetközi rész elkészítéséhez Tomáš Krejčí, Paweł Łukasiak, Iwona Olkowicz és Boris Strečanský nyújtott adatokat. Segítségüket ezúton is köszönöm.

^{iv} Nagy örömmre szolgált, hogy azok a személyek és szervezetek, akikről tudtam, hogy foglalkoztak a közösségi alapítványokkal Magyarországon, időt szakítottak a beszélgetésre. Segítségüket, gondolataikat és ösztönzésüket ezúton is szeretném megköszönni. Külön köszönöm Ertsey Katalin, Kuti Éva, Péterfi Ferenc, Sebestény István és Török Marianna értékes megjegyzéseit, gondolatait és kritikai észrevételeit.

^v A követelményeket a WINGS (2005) jelentése, valamint a szlovák Községi Alapítványok Egyesületének [www.akn.ddt.sk] és az Akadémia a Filantrópia Fejlesztésért Lengyelországban [www.filantropia.org.pl] dokumentumai alapján állítottam össze.

^{vi} Egészséges Város Községi Alapítvány [www.knzm.sk]

^{vii} Az egyes országokban más és más adatokat tartanak nyilván, így a különböző országokban működő közösségi alapítványok összehasonlítása nem mindig lehetséges. Ennek ellenére remélem, hogy a közölt számok legalább érzékeltetik a közösségi alapítványok legfontosabb dimenzióit.

^{viii} Labe Eurorégió Községi Alapítványa [www.komunitninadace.cz]. A pénzügyi adatokat az alapítvány 2004-es éves beszámolója alapján (Komunitní Nadace Euroregionu Labe (2005) számoltam át forintra (1 cseh korona = 8 Ft).

^{ix} Csak az államtól kapott tőke után.

^x Az adatokat az Akadémia a Filantrópia Fejlesztésért Lengyelországban közlése alapján számoltam át forintra (1 PLN = 55 Ft).

^{xi} Lengyelül: Fundacja im. Stefana Batorego [www.batory.org.pl] és Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności [www.pafw.pl].

^{xii} Az adatokat az Ekopolis Alapítvány (2005) közlése alapján számoltam át forintra (1 USD = 200 Ft).

^{xiii} Pozsonyi Községi Alapítvány [www.knb.sk]

^{xiv} Biłgoraj Vidékének Községi Alapítványa [www.flzb.lbl.pl]

^{xv} Ezt a szervezet angolul „support organisation-nak” hívják. Csehországban ezt a szerepet a Via Alapítvány [www.nadacevia.cz], Lengyelországban az Akadémia a Filantrópia Fejlesztésért Lengyelországban, Szlovákiában pedig az Ekopolis Alapítvány és a Nyitott Társadalom Alapítvány [www.osf.sk] töltötte be.

^{xvi} A támogató szervezetek előadásokat és beszélgetéseket szerveztek a közösségi alapítvány létrehozását tervező közösségekben, közös képzéseket és egyéni konzultációkat biztosítottak a megalakuló alapítványoknak, kiadványokat fordítottak és írtak a közösségi alapítványokról, tanulmányutakat szerveztek, lehetővé tették a felálló közösségi alapítványok közötti tapasztalatcserét, országszerte népszerűsítették a közösségi alapítványokat és persze anyagi támogatást is nyújtottak.

^{xvii} Talán a három legfontosabb program: a Transatlantic Community Foundation Fellowship Programme [www.gmfus.org/fellowships/tcff.cfm], amely az amerikai és európai közösségi alapítványok munkatársainak tanulmányútjait támogatja, a Transatlantic Community Foundation Network [www.tcfn.efc.be], amely az amerikai és európai közösségi alapítványok közötti

tapasztalatcserét támogatja különböző munkacsoportok létrehozásával és konferenciák rendezésével és végül a WINGS-Community Foundation

[www.wingsweb.org/about/community.cfm], amely a közösségi alapítványokat támogató szervezetek munkáját (support organization) segíti kiadványokkal, konferenciákkal.

^{xviii} Az EA United Way mozgalom magyarországi képviselője és a magyarországi munkáért felelős szervezete.

^{xix} A United Way-modell jó összefoglalását adja Matt Gaston cikke (2006).

^{xx} Számos helyi szervezet inkább folytatta addigi jól bevált tevékenységét és így lemondott a United Way név használatáról.

^{xxi} Autonómia Alapítvány, Civil Társadalom Fejlődéséért Alapítvány, Demokratikus Jogok Fejlesztéséért Alapítvány, Erőforrás Alapítvány, Nonprofit Információs és Oktató Központ Alapítvány, Ökotárs Alapítvány, Partners Hungary Alapítvány és a Soros Alapítvány.

^{xxii} Ez annak ellenére igaz, hogy számos közalapítvány és EU-s (terület)fejlesztési program példaértékűen működik és fontos hajtóereje az adott közösség fejlődésének.

^{xxiii} “[a magánalapítványoknak és közösségi alapítványoknak] az állami típusú újraelosztással szemben több előnyük is van, amely sajátos jellemzőikből adódik: függetlenek – politikai, szakmai és pénzügyi értelemben is –; befektetett tőkealapjuk révén fenntarthatóak; a szektor valós szükségleteit hosszú távon szolgálják; rugalmasak; a támogatott területen dolgozó civil szervezetek szerves fejlődését segítik elő.” (Civiltárs Trust Programiroda 2005)